

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA
ARCHEOLOGICZNEGO

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LIV

1995 - 1998

WARSZAWA 2001 VARSOVIE

Errata - ostatnie zdanie na s. 65 winno brzmieć:

W nieco większym zasięgu, między Bzurą, środkową Pilicą i Kamienną koncentrują się znaleziska dwóch innych typów zapinek, niemal nie znanych w pozostałych częściach kultury przeworskiej (Np. B. Balke 1976, s. 186nn., ryc. 15b, 31d, tabl. VII,4; B. Balke, W. Bender 1991, s. 161, tabl. XIII,3.7; M. Olędzki 1992, s. 61nn.; 1995, s. 239nn.). Chodzi tu o lokalny wariant żelaznych zapinek kapturkowych ze sprężynką ukrytą w cylinderku, z masywnym kabląkiem i szerokim grzebykiem, oraz podobne fibule bez grzebyka (Ryc. 8). Zapinki te, a szczególnie odmiana...

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LIV

Tom ten Redakcja dedykuje

Pani doc. dr hab. Teresie Węgrzynowicz

wieloletniej kierownicze Działu Epoki Brązu PMA

i redaktorze „Wiadomości Archeologicznych”

w pięćdziesięciolecie Jej pracy

w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie

Redaguje zespół: mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego), mgr Radosław J. Prochowicz,
mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr. hab. Teresa Węgrzynowicz (zastępczyni redaktora naczelnego)

Tłumaczenia: Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Rysunki: J. Andrzejowski, R. Dąbrowski, W. Gawrysiak-Leszczynska, M. Jonakowski, A. Kamińska,
L. Kobylińska, G. Nowakowska, A. Potoczny, M. Różycka, K. Stanek, P. Szymański, W. Wróblewski

Fotografie: M. Andrzejowska, P. Mastalerz, A. Ring, B. Tropiło, Archiwum PMA

Redakcja techniczna: Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie: Radosław J. Prochowicz, Jacek Andrzejowski

Rycina na okładce przedstawia kołę paciorków bursztynowych i szklanych
z Lubieszewa, pow. Nowy Dwór Gdański

WARUNKI PRENUMERATY „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH”

Państwowe Muzeum Archeologiczne prosi o składanie przez odbiorców indywidualnych oraz instytucje zamówień na **stałą dostawę „Wiadomości Archeologicznych”**. Do przesyłki PMA dołączy fakturę z aktualną ceną detaliczną powiększoną o koszty przesyłki. Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa, tel. (22) 831 15 37. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.

Adres redakcji:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: pma@pma.it.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LIV

SPIS TREŚCI

Contents

R o z p r a w y

Wojciech Wróblewski, Chronologia względna wczesnośredniowiecznych grodzisk środkowego i dolnego biegu Liwca. Próba analizy w świetle badań geologiczno-geomorfologicznych Relative chronology of early medieval earthworks on the Middle and Lower Liwiec (eastern Poland). Insights from the study of the region's geology and geomorphology	3
--	---

K o n f e r e n c j a

Jacek Andrzejowski, Konferencja <i>Kultura wielbarska a wschodnia strefa kultury przeworskiej</i>	23
Teresa Dąbrowska, Wschodnie tereny kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim Eastern territories of the Przeworsk Culture in the Late Pre-Roman Period	25
Ewa Bokinić, Uwagi na temat powiązań kultury oksywskiej z kręgiem jastorfskim i Europą Północną w świetle materiałów z cmentarzyska w Podwiesku, stanowisko 2, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie Some remarks on the connections of the Oksywie Culture with the Jastorf and the Nordic Cultures in the light of materials from the cemetery at Podwiesk site 2, on the Lower Vistula	37
Wojciech Mazurek, Materiały typu jastorfskiego ze stanowiska 5 w Wytycznie, gm. Urszulin, woj. lubelskie Finds of the Jastorf type from Wytyczno site 5, in Eastern Poland	49
Jacek Andrzejowski, Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji The Eastern Zone of the Przeworsk Culture – an attempt at definition	59
Katarzyna Czarnecka, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Oblinie, gm. Maciejowice, woj. mazowieckie A cemetery of the Przeworsk Culture at Oblin, on the Middle Vistula	89
Katarzyna Rusin, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Niemirowie, gmina Mielnik, woj. podlaskie A cemetery of the Przeworsk Culture at Niemirów, in Podlasie	101
Andrzej Kokowski, Ramy chronologiczne osadnictwa kultury przeworskiej w południowo-wschodniej Polsce Chronological frames of the Przeworsk Culture in the south east of Poland	109
Wojciech Nowakowski, Żelazne zapinki kuszowate z podwiniętą nóżką w europejskim <i>Barbaricum</i> Iron cross-bow tendril brooches in the European <i>Barbaricum</i>	129
Ewa Bokinić, Wojciech Sosnowski, Wstępne wyniki badań cmentarzyska kultury wielbarskiej w Linowie, gm. Świecie n/Osą, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 6 A cemetery of the Wielbark Culture at Linowo, gm. Świecie nad Osą, woj. kujawsko-pomorskie, site 6. Preliminary report	147

Dyskusja	153
----------	-----

O d k r y c i a	157
-----------------	-----

K r o n i k a	197
---------------	-----

W y k a z s k r ó t ó w	205
-------------------------	-----

Niniejszy tom został opracowany i przygotowany do druku w czasie, gdy dyrektorem PMA i redaktorem naczelnym „Wiadomości Archeologicznych” był dr Jan Jaskanis.

dr Wojciech Brzeziński
dyrektor Państwowego Muzeum
Archeologicznego w Warszawie

OD REDAKCJI

Niemal wszystkie artykuły zamieszczone tomie LIV „Wiadomości Archeologicznych” napisane zostały przed wejściem w życie w Polsce reformy administracyjnej, tj. przed 1 stycznia 1999 roku. Redakcja wprowadziła w tych tekstach odpowiednie, w miarę możliwości dokładne zmiany, zatem wszystkie cytowane w tym tomie oznaczenia (gminy, powiaty i województwa) odnoszą się do obecnego podziału administracyjnego kraju.

Począwszy od tomu LIII Redakcja ujednoliciła zasady polskiej transliteracji tekstów pisanych cyrylicą, zgodnie z regułami stosowanymi w Bibliotece Narodowej (PN 83/N-01201 z dnia 1 lipca 1984 r.)

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” prosi Autorów o dostarczanie tekstów na dyskietkach lub dyskach CD w edytorach Microsoft Word lub Word Perfect w postaci niesformatowanej (z wyjątkiem znaków tabulacji, wyśrodkowania, kursywy i pogrubienia). Dyskietce powinien towarzyszyć jeden egzemplarz wydruku, sformatowanego w sposób odpowiadający znormalizowanej stronie maszynopisu. Ilustracje mogą być nadal przygotowywane metodami tradycyjnymi lub dostarczane na dyskietkach w postaci plików TIFF w rozdzielczości 600 pt/cal. Procedura ta ułatwi szybsze przygotowywanie prac do druku w tradycyjnej dla „Wiadomości Archeologicznych” formie edytorskiej.

dr Wojciech Brzeziński
redaktor naczelny

z Opatowa, woj. śląskie, zbliżona do typu A.210, który datowany jest na początek fazy C₂ (K. Godłowski: *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, ZNUJ CCXVII = *Prace Archeologiczne* 11, Kraków 1970, s. 22). Późniejszą nieco pozycję zapinek odmiany sarmackiej o rozbudowanych zdobieniach potwierdza również obecność tego typu fibuli w bogatym grobie nr II w Strążach na Słowacji (V. Ondrouch: *Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku*, Bratislava 1957, s. 116–117, tabl. XXIX:1,2). Omawiany zespół należy do horyzontu grobów książęcych Leuna-Hassleben-Zakrzów, który umieszczany jest w młodszej fazie okresu późnorzymskiego (K. Godłowski: *op. cit.*, s. 85). Tak więc zapinkę z Błonia, podobnie jak jej bliskie analogie z Opatowa, Hałdrychowic, Zadowic, woj. wielkopolskie (E. Kaszewska: *Wstępne wyniki badań cmentarzyska z okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Zadowicach pod Kaliszem*, PMMAE 32, 1985 (1988), s. 141, tabl.V:10), Biejkowa (B. Balke: *Kultura przeworska w międzyrzeczu Wisły, Pilicy i Iłżanki*, Warszawa 1991, tabl. XVI:1) i Radzie (T. Dąbrowska: *Grób ciałopalny z okresu rzymskiego z miejscowości Radzice, pow. Opoczno*, WA XXXIII, 1968, s. 239, ryc. 1b), woj. mazowieckie, możemy datować na fazę C_{1b} i początek fazy C₂.

Interesujący jest również sposób zdobienia zapinki z Błonia. Pierścienie z nacinanego drutu występują często na zachodniobałtyjskich i wielbarskich fibulach VI i VII grupy O. Almgrena i są charakterystyczne dla stylistyki okresu późnorzymskiego na tych obszarach (E. Blume: *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, część I, Mannus-Bibliothek 8, Würzburg 1912, s. 29–30, ryc. 27 i 28; K. Godłowski: *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, RB XII, 1974, s. 39 i 65–67, tabl. II:4,5, VI:1,2; W. Nowakowski: *op. cit.*, s. 48, tabl. LVIII:10,16; J. Okulicz: *op. cit.*, s. 403 i 424, ryc. 203b). W dotychczasowej literaturze wskazywano na możliwość powstania tego wzoru w środowisku sarmackim (K. Godłowski: *Materiały...*, s. 24), bądź też jego lokalną genezę, związaną z tzw. stylem barokowym w kulturze wielbarskiej (J. Andrzejowski: *Późnorzymska zapinka z Łubnic, woj. świętokrzyskie*, WA LV, 1999–2001 (2001), s. 55–64). Kwestia ta, wobec nakładania się na siebie różnych wątków zdobniczych na terenie omawianych kultur, pozostaje nadal nierozstrzygnięta.

W sposobie zdobienia fibul VII grupy można zaobserwować pewne różnice, będące zapewne wynikiem lokalnych upodobań. I tak w kulturze wielbarskiej zapinka A.211 są przeważnie zdobione tylko pojedynczymi karbowanymi pierścieniami, rozmieszczonymi na kabłąku w różnej liczbie (J. Kmiecinski (red.): *op. cit.*, tabl. XII:113a; K. Przewoźna: *op. cit.*, ryc. 56:2). Podobnie zdobiona jest również większość egzemplarzy przeworskich (np. wspomniane zapinki z Hałdrychowic, Zadowic, Biejkowa i Radzie) oraz nieliczne okazy z Czech (B. Svoboda: *Čechy a římské Imperium*, Praha 1948, s. 163, tabl. XXX:1) i Ukrainy (A. K. Ambroz: *Fibuly juga evropejskoj časti II v. d. n.e. – IV v. n.ė.*, Archeologia SSSR, Moskwa 1966, s. 73–74, tabl. XII:15). Na obszarach bałtyjskiego kręgu kulturowego często spotyka się natomiast zapinki zdobione grupami złożonymi z trzech połączonych pierścieni, przy czym środkowy ma zazwyczaj największą średnicę (W. Nowakowski: *op. cit.*, s. 48, tabl. LVIII:10,16; J. Okulicz: *op. cit.*, s. 424, ryc. 203b, 204b). Zapinki zdobione w ten sposób znane są również ze stanowisk kultury wielbarskiej (E. Blume: *op. cit.*, s. 29, ryc. 28) i przeworskiej (np. zapinka z Naroczyc (*Nährschütz*), woj. dolnośląskie; M. Jahn: *op. cit.*, s. 99, ryc. 6). Wydaje się jednak, że należy je traktować raczej jako importy lub też wyraz oddziaływań stylistyki bałtyjskiej. Potwierdza to wcześniejsze opinie o wzajemnych kontaktach i powiązaniach pomiędzy tymi trzema jednostkami kulturowymi w okresie późnorzymskim (W. Nowakowski: *Kultura wielbar-*

ska a zachodniobałtyjski krąg kulturowy, [w:] *Kultura wielbarska w młodszej fazie rzymskiej*, tom II, Lublin 1989, s. 149–153).

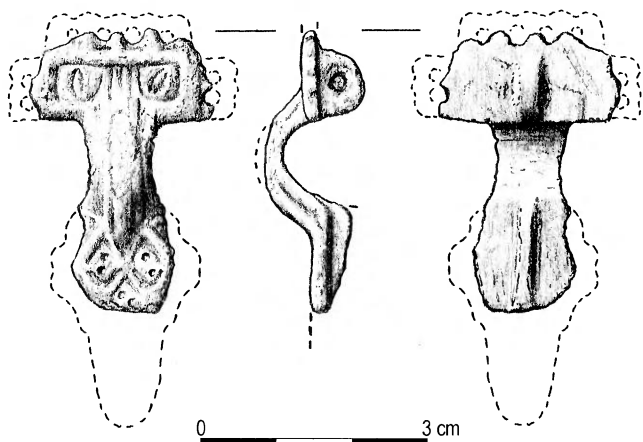
Sposób zdobienia fibuli z Błonia podwójnymi pierścieniami odbiega jednak od opisanych wyżej cech stylistycznych przeworskich zapinek VI i VII grupy. Motyw ten występuje natomiast na kilku zabytkach z terenu kultury wielbarskiej. Wyraźne skupisko tak zdobionych fibul obserwujemy u ujścia Wisły, na cmentarzyskach w Pruszcze Gdańskim, st. 7, grób 82 (M. Pietrzak: *Cmentarzyska z Pruszcza Gdańskiego w młodszej fazie rzymskiej*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszej fazie rzymskiej*, tom I, Lublin 1988, ryc.10:82a), i st. 10, grób 206 (tenże: *Pruszcz Gdański...*, tabl. LXIX:206:5), oraz w Malborku-Wielbarku (*Willenberg*), grób 1198 (J. Andrzejowski, J. Martens: *The Wielbark Cemetery. Information on Unpublished Material from the Personal Files of Carl-Axel Moberg*, *Studia Gothica* I, Lublin 1996, tabl. XXXIX), woj. pomorskie, a także w Krośnie (*Krossen*), woj. warmińsko-mazurskie, grób 74 (E. Blume: *op. cit.*, ryc. 28; J. Andrzejowski, A. Bursche: *Archeologia biblioteczna. Cmentarzyska kultury wielbarskiej w Krośnie, na stanowisku 1 i w Wielbarku*, woj. elbląskie, [w:] *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–83*, Malbork 1987, s. 248). Pojedyncze okazy znane są również z północnej Wielkopolski ze stanowisk w Poznaniu–Komandorii, grób III (K. Godłowski: *Chronologia...*, tabl. I:28) i Kowalewku, woj. wielkopolskie, obiekt 265 (T. Skorupko: *Goci w Wielkopolsce*, „*Archeologia Żywa*”, 3 (4), 1997, s. 17). Podwójne pierścienie z nacinanego drutu są również często spotykane na klamerkach esowatych wykonanych w tzw. stylu barokowym, datowanym na fazy B_{2c} i B₂/C₁ (R. Wołagiewicz: *op. cit.*, s. 151–152). Można więc przypuścić, że nieco późniejsze pojawienie się tego motywu na zapinkach grupy VII i VI jest próbą dopasowania wzorów stylu barokowego do nowej, późnorzymskiej stylistyki. Powstały w ten sposób nowy element zdobniczy został prawdopodobnie później przejęty również przez ludność z obszarów sąsiednich, o czym świadczy obecność tak zdobionej zapinki w grobie 134 na cmentarzysku grupy masłomęckiej w Gródku n. Bugiem, woj. lubelskie, st. 1C (A. Kokowski: *Gródek nad Bugiem cmentarzysko grupy masłomęckiej*, tom II, Lublin 1993, ryc. 134b) oraz na osadzie kultury przeworskiej w Błoniu. W przypadku tej ostatniej jednostki kulturowej stanowi to doskonały przykład oddziaływań wielbarskich przenikających w późnym okresie rzymskim na jej obszar. Problem ten nie doczekał się dotychczas bardziej szczegółowych badań. Pozostaje więc mieć nadzieję, że zasygnalizowane tu kwestie przyczynią się do większego zainteresowania tą problematyką.

Piotr Iwanicki

Dwie zapinki znalezione w okolicach Mrągowa, woj. warmińsko-mazurskie

Od kilkunastu lat na Pojezierzu Mrągowskim odbywają się badania powierzchniowe prowadzone przez ekspedycje Instytutu Archeologii UW. Koncentrują się one głównie w rejonie jeziora Salet, położonym na północny wschód od Mrągowa. Efektem tych poszukiwań jest zarejestrowanie kilkudziesięciu stanowisk archeologicznych, datowanych od epoki neolitu po okres wczesnego średniowiecza. Do najciekawszych znalezisk należą niewątpliwie dwie zapinki brązowe. Pierwsza z nich (płytkowa) odkryta została na jesieni 1997 roku przez ekspedycję kierowaną przez mgr Annę Gręzak, natomiast druga (z podwiniętą nóżką) pochodzi z poszukiwań prowadzonych w lecie 1999 roku przez mgr. Mateusza Boguckiego. Zabytki znajdują się w zbiorach Zakładu Europy Starożytnej Instytutu Archeologii UW.

Zapinka płytkowa (Ryc. 1) jest jedynym zabytkiem znalezionym na powierzchni pola ornego, położonego na zachód od

Ryc. 1. Popowo Salęckie, stan. III, woj. mazursko-warmińskie. Zapinka brązowa (rekonstrukcja na podstawie zapinki ze Starego Kosewa, grób 430)

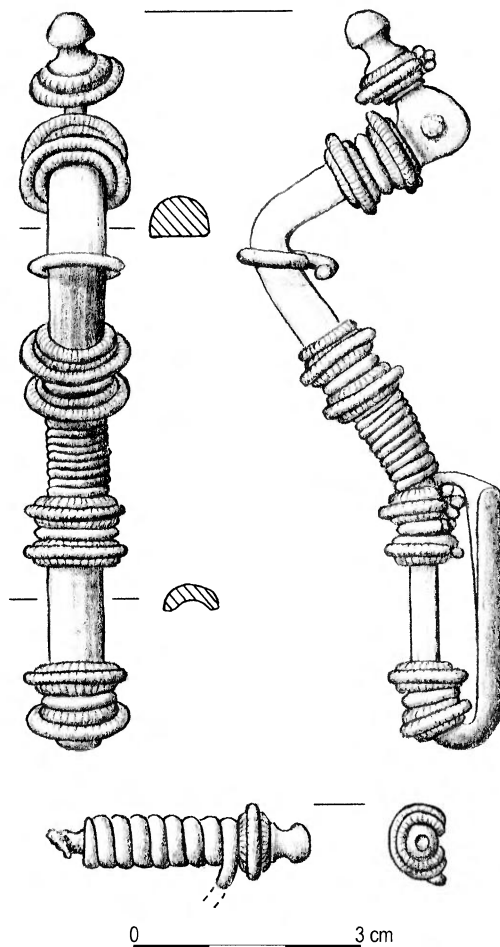
Popowa Salęckiego, przy wschodnim brzegu dawnej, obecnie zarosniętej odnogi jeziora Salęt. Stanowisko oznaczono numerem III.

Zapinka została odlana w całości. Jej powierzchnia zdobiona jest ornamentem reliefowym (tzw. *Rankenornament*). Dookoła płytki na główce widać pozostałości zdobienia palczastego. W blaszce z otworkiem z tylnej strony główki tkwią resztki żelaznej ośki. Widoczne są tu smugi po niestarannym wygładzaniu pilnikiem. Zapinka jest mocno zniszczona, wszystkie jej krawędzie oraz pochwka zostały obtłuczone, brakuje sprężyny i igły. Zachowana dług. 37 mm, szer. główki 24 mm.

Zapinkę tę można włączyć do dużej grupy płytkowych zapinek palczastych, spotykanych na terenach *Barbaricum* w okresie wędrówek ludów. Na ziemiach polskich zapinki te występują głównie w północno-wschodniej części kraju. Większość znalezisk fibul płytkowych, w tym opisywany zabytek, wiązać można z zamieszkującą wówczas na Mazurach ludnością grupy olsztyńskiej.

Bardzo podobne zapinki, zarówno pod względem kształtu jak i ornamentyki, pochodzą z grobu 2 ze Spychówka (H. Kühn: *Das Problem der masurgermanischen Fibeln in Ostpreußen*, [w:] *Documenta Archaeologica Wolfgang La Baume dedicata*, Bonn 1956, s. 96, tabl. IV: 5) oraz z nieznanego miejsca na terenie d. Prus Wschodnich (O. Tischler, H. Kemke: *Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt*, Königsberg 1902, tabl. VII: 22). Najbliższą analogię opisywanego okazu stanowi fibula z grobu 430 ze Starego Kosewa, stan. I. Co więcej, możemy tu nawet mieć do czynienia z ozdobami identycznymi – nie jest to zupełnie pewne, bowiem zapinka z Kosewa znana jest jedynie ze zdjęcia na karcie inwentarzowej d. Prussia-Museum w Królewcu (Nr inw. VII.76.9284; archiwum Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie) oraz z rysunku będącego prawdopodobnie przerysmem z fotografii (H. Kühn: *op. cit.*, tabl. XXV:IV.6). Wydaje się jednak, że w obu przypadkach zarówno wielkość i ogólny kształt jak i ornamentyka są takie same. Można zauważyć nawet identyczną asymetrię zdobień główki. Pozwala to domniemywać, że obydwie zapinki odlano z jednej formy. Tę atrakcyjną hipotezę może dodatkowo potwierdzać fakt, że obydwa stanowiska dzieli stosunkowo niewielka odległość, która w prostej linii wynosi około 11 km. Pozostałe, opisane wyżej ozdoby również koncentrują się na Mazurach, można zatem przypuszczać, że pochodzą z tego samego, miejscowego warsztatu.

Zapinka z Kosewa umożliwia odtworzenie brakujących elementów fibuli z Popowa. Nóżka miała zakończenie w kształcie stylizowanej głowy zwierzęcej, a dookoła prostokątnej główki fibuli znajdował się szereg łączących się ze sobą „palców” – przerwy między nimi zredukowane zostały do niewielkich otworków. Na Mazurach spotyka się licznie zapinki o podobnej formie, ale o nieco in-

Ryc. 2. Mrągowo, woj. mazursko-warmińskie. Kabłąk i sprężyna jednej lub dwóch zapinek brązowych

nym ornamentem reliefowym. Niektóre z nich uważane są za importy z Europy zachodniej (J. Kowalski: *Z badań nad chronologią okresu wędrówek ludów na ziemiach zachodniobałtyjskich* (faza E), [w:] *Archeologia bałtyjska*, Olsztyn 1991, s. 77). Fibule z główką ukształtowaną jak u wyżej opisanych, określone zostały w literaturze jako typ *Anderlecht* lub jako typ *München-Aubing* (H. Kühn: *op. cit.*, s. 96; por. J. Kowalski: *op. cit.*, tam dalsza literatura). Można je datować na okres największego rozkwitu zapinek płytkowych w grupie olsztyńskiej, czyli na fazę E₂ (tzw. tumiańska) okresu wędrówek ludów, najprawdopodobniej na jej młodszy odcinek (*Op. cit.*, s. 77).

Warto w tym miejscu zauważyć, że na powierzchni sąsiedniego, oddalonego o kilkadziesiąt metrów wzgórza odkryto w latach siedemdziesiątych kilka przepalonych kości oraz kilkadziesiąt fragmentów naczyń pochodzących prawdopodobnie z okresu rzymskiego lub wędrówek ludów (informacja ustna dr. hab. W. Nowakowskiego). Znaleziska te mogą świadczyć o istnieniu w tym miejscu cmentarzyska. Sondaż przeprowadzony we wrześniu 1996 roku przez autora (przebadano 37,5 m² w różnych miejscach wzgórza) nie dostarczył jednak żadnego materiału zabytkowego. Również późniejsze kilkakrotne poszukiwania powierzchniowe nie przyniosły żadnych rezultatów, co może sugerować zupełne zniszczenie ewentualnego stanowiska. Trudno więc stwierdzić, czy znaleziona nieopodal zapinka zalegała na złożu wtórnym, czy też łączyć ją należy z funkcjonującą tu niegdyś nekropolą.

Zapinkę z podwiniętą nóżką (Ryc. 2) znaleziono w lesie, na północnym skraju Mrągowo, niedaleko szosy biegnącej do Szestna. Zapinka ma na nóżce i kabłąku cztery grzebienie wykonane poprzez nałożenie spiętrzonych pierścieni z nacinanego drutu (tzw.

pseudofiligran). Na główce znajduje się duży, profilowany guzek, również zdobiony podobnymi pierścieniami. Kabłąk jest w przekroju półkolisty, lekko facetowany. W odległości około 0,5 m od kabłąka leżała połowa sprężyny, pierwotnie zapewne dwudziestozwójowej, osadzonej na żelaznej ośce, zakończonej profilowanym guzikiem ze spiętrzonymi pierścieniami z nacinanego drutu. Można przypuszczać, że kabłąk oraz część sprężyny pochodzą od jednej zapinki, choć nie jest to zupełnie pewne. Długość zapinki 98 mm, pierwotna długość sprężyny 60–65 mm.

Kuszwate zapinki z podwiniętą nóżką zdobione pierścieniami z nacinanego drutu, mające smukły i wąski kabłąk, należą do datowanego ogólnie na późny okres wpływów rzymskich typu Almgren 167. Są to jedne z najczęściej spotykanych na terenach zachodniobałtyjskich zapinek 1. serii VI grupy Almgrena. Znalezione je na większości cmentarzysk późnorzymskich z tego rejonu, zarówno w kulturze bogaczewskiej jak i sudowskiej czy Dollkeim/Kovrovo. W ramach opisanych fibul trudno jest dokonać podziału chronologicznego. Próby takie oparte były głównie na liczbie i kształcie pierścieni, ewentualnie stopniu wysklepienia kabłąka (por. np. J. Okulicz: *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław 1973, s. 430, 455). Obecny stan opracowań typologicznych tej grupy fibul powoduje jednak, że wciąż jeszcze opierają się one na niepewnych przesłankach.

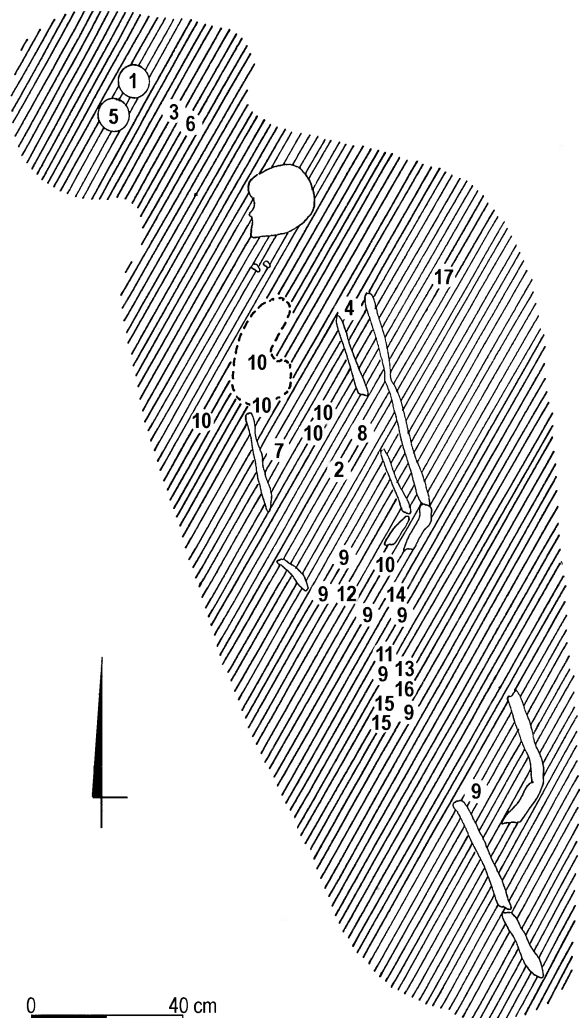
Interesującym elementem zapinki jest wykonane z drutu kółeczko nałożone na kabłąk. Jego obecność może stanowić ciekawy przyczynek do badań nad rekonstrukcją stroju w okresie wpływów rzymskich. Wydaje się bowiem, że jest to ogniwo łańcuszka, pierwotnie przymocowanego do kabłąka. W ten sposób łączono niekiedy dwie zapinki stanowiące komplet (choć najczęstszym miejscem połączenia była cięciwa) albo też spełniające podobne funkcje szpile (por. M. Tempelmann-Maczyńska: *Próba rekonstrukcji stroju kobiecego kultury zachodniobałtyjskiej w okresie wpływów rzymskich*, WA XLVIII/1, 1983 (1987), s. 10). Z terenów bałtyjskich pochodzą liczne znaleziska tak łączonych ozdób, np. z Żywej Wody, kurhan 14, grób 3 (W. Ziemińska-Odojowa: *Badania wykopaliskowe w 1959 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejsc. Żywa Woda, pow. Suwałki, RB I, 1961, tabl. IX: 1-2, ryc. 6*), ze Svetlogorska (*Kirtigehnen*) czy z Krasnej Gorki (*Nettinen*) (W. Gaerte: *Urgeschichte Ostpreußens*, Königsberg 1929, ryc. 184, 215e). Silne przetarcie ogniwa wydaje się świadczyć o długotrwałym użytkowaniu zapinek.

Zapinka została znaleziona na niewielkim wzgórzu nad strumieniem, w rejonie, gdzie przed wojną położony był park miejski – jeszcze dziś widoczne są zarośnięte alejki i pozostałości po altankach. Teren ten mógł być pierwotnie inaczej ukształtowany a zapinka dostała się tu w wyniku prac ziemnych. Nie można również wykluczyć, że została tu wtórnie zdeponowana podczas prac związanych z budową szosy Mrągowo–Szestno, przecinającej zachodnią część wzgórza. Nie wiadomo zatem, czy zapinka jest znaleziskiem luźnym, czy też stanowi ślad zniszczonego stanowiska o nieznanym charakterze. Warto zauważyć, że około 2 km na północ, w nieistniejącej dziś miejscowości Wymisły, położone było cmentarzysko, które już na początku wieku uznano zostało za zupełnie zniszczone (E. Hollack: *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen*, Glogau-Berlin 1908, s. 188). Mimo, że jego lokalizacja i chronologia znane są jedynie w przybliżeniu, to jest ono zapewne nekropolą położoną najbliżej miejsca, w którym odkryto opisywaną fibulę. Jeśli zatem założyć, że zapinka z Mrągowa jest śladem po istniejącej tu niegdyś osadzie, to jej mieszkańcy użytkowali najpewniej to właśnie cmentarzysko.

Paweł Szymański

Grób szkieletowy kultury wielbarskiej z cmentarzyska w Lubieszewie, pow. Nowy Dwór Gdański, stanowisko 2

Latem 1992 roku, w związku z planowaną lokalizacją nowego cmentarza w miejscowości Lubieszewo, gm. i pow. Nowy Dwór Gdański, woj. pomorskie, przeprowadzono rutynową inspekcję terenową na obszarze przeznaczonym pod inwestycję. Z danych archiwalnych i pochodzących z badań powierzchniowych wiadomo było o istnieniu w tym miejscu stanowiska archeologicznego (stan. 2), zniszczonego wskutek wydobywania tu na skalę przemysłową piasku, na którym w latach 1972–1973 przeprowadzono badania ratownicze (J. Podgórski: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych, przeprowadzonych w 1972 r. w Lubieszewie, pow. Nowy Dwór Gdański, stan. 2*; tenże: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych, przeprowadzonych w 1973 r. w Lubieszewie, pow. Nowy Dwór Gdański, stan. 2*; m-pisy w Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku). Podczas wizytacji stwierdzono dalszą dewastację stanowiska oraz nowe wykopy związane z eksploatacją piasku; w jednym z takich wybijersk znaleziono silnie skorodowany miecz jednosieczny, grot oszczepu oraz kilka dużych fragmentów ceramiki, pochodzące ze zniszczonego grobu kultury oksywijskiej. W wyniku inspekcji w 1992 roku podjęto w Lubieszewie ratownicze prace wykopaliskowe, kontynuowane następnie w latach 1995–1998. Pozwoliły one na uzyskanie znacznej ilości interesującego materiału zabytkowego pochodzącego z osady z wczesnej epoki żelaza, cmentarzyska oksywsko-wielbarskiego i osady wczesnośredniowiecznej z XI–XIII w.

Ryc. 1. Lubieszewo, pow. Nowy Dwór Gdański. Plan grobu 10. Numery na planie odpowiadają numerom na rycinach

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PSAS	– „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SovArch	– „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
KSIA	– Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
MIA	– Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

